

Andreas Daniel Habichhorst Gottfried Kohlreif

**Partis Secundae Illustriorum Isaiae Locorum Dissertatio Exegetica Prima De
Massa Babel Et Monte Excelso, Super Quem Vexillum Erat Elevandum Ex. Isai.
XIII. v. 1 & 2.**

Rostochii: Weplingius, 1693

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn733812481>

Druck Freier Zugang

RU theol. 21.Jan. 1693

Habichhorst, Andr. Dan.

PARTIS SECUNDÆ
ILLUSTRIORUM JSAL. LOCORUM
DISSERTATIO EXEGETICA
PRIMA
DE

**MASSA
BABEL**

ET
MONTE EXCELSO,
SUPER QVEM VEXILLUM ERAT ELEVANDUM.
Ex JSAL. XIII. v. 1. & 2.

Auxilio DEI-Hominis & Ven. FCTis THEOL. consentu,
PRESIDE

**ANDR. DANIELE
HABICHHORSTIO,**

Doctore & Professore Theologo Ordina-
rio Consistoriiq; Duc. Meckelb. Assessore & Collegii
Prof. Ducalium Seniore, nec non FCTis suæ
h. t. Decano,

Ad d. XXI. JAN. A. 1693. IN AUD. MAJ. Inclusa Univ. Rostochiensis,
ad placidam sententiarum collationem proponit

GOTHOFREDUS *Schreib*
STRELIZ. MEKELB.

Rostochii, Typogr. JOH. WEPPLINGII, Univ. Typogr.

VENERANDO VIRORUM TERNIONI:

Maximè Reverendo Amplissimoq;

**DN. M. FRANCISCO
CLINGIO**

Ecclesiæ Neobrandenburgensis Pastori longè meritissimo
& Districtus Stargar dienlis Superintendenti gravissimo,
DN. Patrono & Promotori observandissimo;

ut &

Nobilissimo Prudentissimoq;

**DN. VALENTINO
STEINIO,**

Incluzæ Urbis Rostoch Senatori Spectatissimo,
& Judici h.t. Præsidi dexterrimo,

DN. Fautori ac Patrono sumopere colendo,

Nec non

Pl. Reverendo Praclarissimoq;

**DN. M. MATTHIÆ
ERASMO KOHLREIFIO,**

Ecclesiæ Strelizensis Pastori vigilantissimo, & Synodi
ejus Prapósito dignissimo,

DN. Parenti meo filiali observantiæ cultu

reverenter perpetimq; colendo,

Hoc quicquid est chartacei muneris, in tesseram debitæ tum observan-
tiæ, tum gratitudinis, cum voto omnigenæ prosperitatis atq;e
felicis anni recentis decursus, strenz loco

Officiossimè dicat offertq;

G. KOHLREIF, Resp.

AUSPICE DEO - HOMINE!
 PARTIS II.
 ILLUSTRIORUM JSAIÆ LOCORUM

PRÆLO QVIUM.

A solutâ per DEI gratiam primâ illustri-
 orum Jsaïæ locorum parte, jam invo-
 catâ eadem summi Numinis gratiâ ad
 secundam quoq; pedem promovemus,
 quæ communi ferè Interpretum con-
 sensu (quem suprà in præfatione partis
 I. laudavimus) à XIII. capite incipit,
 nostraq; ex sententiâ in præfatione istâ pluribus expo-
 sitâ, capite XXVIII. inclus. definit, adeoq; *sedecim* mo-
 dō capitibus constat, cum aliâs juxta *B. Varenium* finem
 demum c. 39. & juxta *Musculum* c. 48. sortiatur. *Sym-*
bolum partis hujus II. sive *summarium* nobis exhibet vox
Massa, quæ prima capitis XIII. quod primum hujus
 partis est: quicquid enim Propheta parte hac secunda
 vaticinatur, illud principaliter est *Massa*, h. e. *onus* s. *one-*
rosa Prophetia, quæ Deus externis præcipuè regnis ter-
 risq; regno Jhudæ finitimis, quales sunt Babel cap. 13.
 & 14. *Philistæa* c. 14. v. 28. *Moab.* c. 15. *Damascus* c. 17. *Egy-*
ptus c. 19. *desertum maris* c. 21. *Arabia* eodem, *Tyrus* c. 23.
Ephraim c. 28. (à quibus sc. Jhudæa vel erat confusa, vel
 quibus hæc nimium confusa) horrendam prædicit cala-
 mitatem & excidium, ut ita ad solum Messiaë regnum,
 quod æternum est, & de quo simul vaticinia passim hac
 etiam parte inseruntur, desideria mortaliura ferantur.
 Dicimus *externis præcipuè finitimisq; regnis*: quæ limita-
 tione statim objectioni occurrimus, quæ formari con-
 tra illammet jam datam secundæ hujus partis definiti-
 tionem tum ex cap. 22. posset, ubi & *omnia vallis visionis*

DISP.
 I.

A

i. e. *Jra*

PARTIS II. ILLUSTR. ISAIAE LOCORUM

e. *Jruschalem* vel *Jhudææ* proponitur, tum ex c. 24. ubi *de vastatio terra Jhudaica*, & ex v. 20. c. 27. ubi *destrutio urbis Jruschalem* prædicatur. Illa enim de *Jhuda & Jruschalem* destruenda, sicut & *vaticinia de Messia*, & *orationes Eucharisticae ac preces*, hac in parte saltem incidenter prædicantur & interferuntur: siquidem mox c. 23. Propheta pergit ceteris quoque; regnis terrisque; exterius ac finitimus, nempe urbi Tyro, & c. 28. (quod ultimum hujus partis est) *regno quoque; Jrael*, quod ibidem *Ephraimiticum* & alias *Samaritanum* dicitur (conf. Disp. 1. part. 1. loc. 1. §. 5.) *onus & va* in solatium Zionis vel regni Jhudæ, ex quo Messias erat proditurus, annunciare. Ut v. de *Symbolo* hoc f. *summario* partis II. rectius nobis constet, primo statim loco primordialis capitis XIII. verba *מַסָּה בְּבֵל* h. e. *Massa Babel*, s. Prophetiam de stupendo urbis regniqve Babel excidio, considerare non pigramur, quæ verba *inscriptio* s. *argumentum* sunt priorum partis hujus, nempe XIII. & XIV. capitum: annon enim, quicquid in duobus illis proponitur capitibus, principaliter est *Prophetia de urbis regniq; Babylonici destructione*? Esto igitur

LOCUS I. ISAIAE XIII, 1.

De

Inscriptione: Massa Babel.

PRO sensu v. inscriptionis hujus indagando, hæc duo veniunt exponenda (1.) *vocabulum MASSA*: ubi quaeritur quid illud sibi velit, & quo respectu hæc & seqq. prophetiæ hoc nomine insigniantur? an respectu *portationis onerosa*, an verò *levationis*? cum utraq; significatio Radici ejus inesse deprehendatur? (2.) *objectum* tam illud, cui *Massa inpositum*, quod est *Babel*, quam hoc, cui idem immediate certoque est *sine propositum*. Circa utrumque; certæ quaestiones movebuntur.

§. 2.

§. 2. *Massa*, de quo principe nobis loco est agendum, aliàs quidem *proprium* nomen est; non tamen *loci* cujusdam in deserto Exod. 17. 7. Pf. 95. 8. juxta Ravanelum Bibl. sacr. in voce *Massa*; aliud enim est מסה *Massah* cum ט & נ i. e. tentatio, à R. נסה *tentavit*, à quo locus ille in deserto nomen habuit; aliud v. משה *Massa* cum מ & ש à R. משה *tulit* &c. sed *Viri* cujusdam, qui Ismaelis fuit filius Gen. 25. 14. Hoc autem loco *appellative* significans, juxta Interpretes per metonymiam notat *onerosam prophetiam* aut *visionem*, quam vidit Isaias, h. e. prophetiam de futura calamitate atq; excidio regni Babylonici & aliorum, quod Deus ipse velut onus humeris hominum imponebat. Non enim Isaiæ tantum, licet præcipue, sed aliis quoq; Prophetis familiare hoc vocabulum *Massa* fuit, quoties tristitia & duriora scænas & calamitates, concionibus suis denunciarunt. Vid. Jer. 31. 33. Ezech. 12. 10. Chabacc. 1. 1. Nahum. 1. 1. &c. Unde & factum, ut idem vocabulum *catachrestice* in bonam quoque partem pro prophetia non dura seu tristi, sed grata & læta fuerit acceptum, quorsum Anglicæ annotationes referunt locum Zach. 12. 1. ubi vocabulum hoc construitur cum דבר יהוה h. e. *verbum Domini*, quomodo & Zach. 9. 1. Mal. 1. 1. constructum reperitur h. m. onus verbi Domini. In quo posteriori Malachiæ loco *Massa* non dicitur על i. e. *contra* ceu alibi; sed לא i. e. *ad*, cum huic prophetiæ onerosæ apud Malachiam aliquid lenitatis & consolationis adnixtum videatur. Et quoniam Prophetæ propter nimiam populi pertinaciam & impietatem frequentiora de talismodi pænis atq; oneribus vaticinia proferebant, inde factum est, ut profani & populus quodcumq; Dei verbum omnesq; Prophetarum conciones non tantum vulgari dictione, sed per ludibrium etiam vocarint *Massa*.

PARTIS II. ILLUSTR. JSAIÆ LOCORUM

sa Domini, atque ita verbum Domini non modo exofum reddiderint, sed & Prophetarum concionibus illuserint, quasi nihil aliud illi in concionibus agerent suis, quam ut denunciatione judiciorum Dei & calamitatum, terrorem auditoribus injicerent molestiamque; crearent: ob quam proinde causam graviter quoque Deus per Jeremiam indignatus, noluit amplius sic interrogari: *quodnam est Massa s. onus Domini*; sed ita potius jufferit quaestionem formare: *Quid respondet Dominus, & quid dicit Dominus?* vid. Jerem. 32. v. 33. 36. & seqq. ut & gloss. Luth. ad v. 36. Ex his v. dictis clarescere jam putamus, quid sibi velit hic vocabulum *Massa*, quidque respondendum sit ad quaestionem, circa vocabulum illud jam antè propositam: *quo sc. respectu prophetia adversus Babel & sequentes populos dicantur Massa?* an respectu portationis *onerosa*, an verò *levationis*? quæ significationes inter alias insunt ejus Radici מַשָּׂא, quæ vocabulo huic assignatur 2. Reg. 2. 25. Si enim *Massa* hic & in seqq. juxta Interpp. ceu dictum, *Prophetiam* notat onerosam h. e. prophetiam de futura calamitate, quam Deus ipse velut onus humeris Babyloniorum aliorumque imponebat, certè ratio prioris denominationis, nempe *onerosa portationis* in aprico est. Quod v. *portandi* significatio vocabuli hujus Radici insit, velex Num. 1. 50. & Ezech. 36. 8. clarior constabit, quicquid etiam Sociniani ex hypothesi negatae satisfactionis Christi nobis ogganniant, quando locum Jsa. 53. 4. מָשַׁךְ עֲלֵינוּ חֲלוּתוֹ ita reddimus: *verè morbos is nostros portavit.* Neque tamen alterius hinc significationis, scilicet *levationis* respectus omnino deficere videtur. Etenim B. Varenius in Comm. h. l. p. 2. triplicem *levationis* rationem reddit: scilicet (1) Prophetæ hujusmodi vaticinia nomine Jhovah magnificè ad populum efferebant

reb. sit atqve ita levabant. 2. habebat illam in ore atq; ita le-
vabat & efferebat ipsum quoq; auditorium. 3. nunciabant
hæc vaticinia pœnas cœlestes adeoq; elevabant auditores ad
domum judicii cœlestis, in qua onus illud decernebatur.

§. 3. Circa II. sc. *Objectum* prophetiæ hujus onerosæ
duo occurrunt breviter disquirenda (1.) *objectum* cui Massa
s. onus *impositum* s. adversus quos illud prædictum (2.) *objectum*
cui idem proximè & certo est *sine propositum*. Prius, cui onus
impositum, ex primitur addita voce *Babel*, cū dicitur: *בבל*,
de quo nomine, quod non sit à *בבל* & *בל* ut significet *venit Bel*
i. e. Deus s. idolum Babyloniorum, prout R. *Aben-Esra* illud
interpretatur; sed à *Rad.* *בלבל* i. e. *confudit*, adeoq; *Babel* à con-
fusione lingvarum, in ejus exstructione facta, nomen habe-
at, ex historia sacra Gen. 10. 9. constat. *Posterius* objectum, cui
hoc onus proximè propositum, quodq; non exprimitur, sed
ex contextu colligitur, non est *Babel*, sed *Jbuda* & *Jrusalem*,
quibus peculiaritè destinatus *Propheta* fuit *Isaias* Isa. 1. 1. Cir-
ca prius objectum sc. *Babel* quæritur hîc (1.) an per *Babel* in-
telligatur tantum *urbs* hujus nominis, an v. etiam *regnum* s.
Monarchia *Babylonica* una cum *Regibus* suis & *territorio*? (2.)
quare onus s. excidium *Babelis* i. *Babylonicum* primò pro-
ponatur loco? Ad (1.) respond. non tantum *urbem* sed & *re-*
gnum *Regesq;* *Babylonios* & *territorium*, per *Babel* hîc esse in-
telligendos, quod non tantum *Prophetiæ* complementum, sed
& contextus comonstrant. conf. & *Jerem.* 50. 34. seqq. usq; ad
40. Cum enim *urbs* *Babylon* totius imperii *Chaldaici* sedes
& caput esset, pro toto illa *Chaldæorum* regno frequenter
sumitur. Et quidem (1.) quod ipsum hîc *regnum* intelligen-
tur s. *Monarchia* *Babyloniorum* (quo nomine *Affyrios* includi-
mus, quippe *Babelis* quondam *Dominos* & *subditos*. conf.
c. 14. 25.) vel ex seq. vers. 19. clarescit, ubi *Babel* disertè voca-
tur *צבי ממלכות* *gloria regnorum* h. e. præcipuum regnum,

quæ verba pluribus infra exponentur. conf. Jsa. 47. 5. ubi *Domina regnorum*, & v. seq. 7. ubi *regina* vocatur. (2.) Reges quoque ipsos subintelligi, docet tum seqv. c. 14. v. 4. ubi populus Dei in die desolationis Babylonicæ disertè dicitur *contra Regem Babel* triumphum parabolicum eloqvuturus, & seq. v. 5. dicitur Dominus fregisse **משלי** h. e. *sceptra dominantium* i. e. Regum Babylonicorum, de quibus in præced. actum. Et quis alius seq. v. 12. cap. 14. per *luciferum è cælis prolapsum* i. e. de throno suo dejectum intelligendus, quàm *Monarcha quidam Babylonicus*? quod seq. Disp. III. D. V. ostendetur. Conf. & seqq. v. 16. 18. 19. 21. 25. 26. Idem patet ex Jer. 50. 18. & c. 51. 57. quæ duo capita Jeremiæ multum lucis hinc duobus Jsaianis de Massa Babel afferunt, cum idem argumentum tractent. (3.) quod sub nomine Babel ipsum quoque *territorium* s. *terra* Babylonicorum includatur, inter alia v. 5. & 9. hujus capituli docent, ubi *totà* quoque *terra Babylonica* dicitur vastanda. Sed & (4.) ipsam hinc *urbem* Babel respici, quæ *metropolis* Chaldææ s. *Mater & genitrix Chaldæorum* fuit, uti vocatur Jerem. 50. 12. inter alia ex seqv. v. 20. 21. 22. elucescit, ubi *domus Babylonicorum bestiis feralibus* dicuntur *replenda*, ut & animalia solitudine gaudentia, in *edibus magnificis eorum* sc. Regum Babylonicorum & *palatiis deliciarum* perhibentur alternis ululatus sibi *responsura*. Ubi v. splendiores sunt repertæ ædes & palatia deliciarum majorum, quàm in urbe Babel?

§. 4. Ad (2.) v. quæstionem, *quare sc. Babelis onus* s. *excidium primò hic loco proponatur*? an quia Babel vicinior erat Jhudæ? an v. quia regnorum regina erat, ceu vocatur v. 19. h. e. gloriosissimum & potentissimum regnum, regnoque Jhudæ maximè infensa? Respondemus negando prius: si quidem *Philistæa, Moab, Ægyptus, Tyrus* &c. quæ sunt Massa in subseqq. proponitur, propinquiores erant Jhudæ. Proinde

de posteriores hinc rationes obtinent, adeoq; dicendum, *Babelis* cladem primo hinc loco proponi, eò quod *Babel* (1.) regno longè augustissimo & œcumenicâ majestâte gaudebat, adeoq; Domina regnorum esset, uti & vocatur *Isai*: 47. 5. (2.) quod *Babel* regno *Jhudæ* insensissima, diu illud multumq; afflisset, adeoq; propter potentiam & crudelitatem (quam & appellationes probant, quibus *Babel* modò *malleus totius terræ* *Jerem.* 50. 23. modò *mons perdens* dicitur *Jerem.* 51. 25.) perquam formidabilis regno *Jhudæ* censebatur. Unde & *Babyloniis* præcipuè *Massa* & vindicta hæc divina erat denuncianda, quod vel ex v. i. cap. seq. 14. clarescit, ubi talis capitum 13. & 14. connexio datur: *Propterea Dominus Babylonem perdet, quia miseretur Israelis.* Unde & perspicitur Prophetam hinc leniendò *Israelis* dolori operam dare: imò & commoda hinc capitum hujus 13. ipsiusq; partis secundæ cum præcedentibus partis primæ capitibus coniuncta simul apparet. Scilicet egregias quidem promissiones Prophetæ hæctenus *Jhudæis* recitaverat, promissiones inquam de *Christo Immanuele, virginis filio* c. 7. de *puero DEO forti & Patre æternitatis*, cujus regni non fuerit finis c. 9. de *furculo ex radicibus Jischaï prodituro*, c. 11. & c. quia tamen *Jhudæi* propter maximam regni *Babyloni*orum tum majestatem tum potentiam non abs re metuebant, ne illud potentiâ & crudelitate suâ non reliqua modo regna, sed & *Jhudaicū* planè opprimeret, atq; ita regnum quoq; *Messiaë* (de quo splendidas hæctenus promissiones audiverant) everteret, vel potius totam gentem *Jhudaicam* (ex qua *Messias* erat nasciturus), extingveret, atq; ita priusquam *Messias* nasceretur absorberet, proinde præsentem *Massam Babel* cap. 13. & 14. immediatè promissionibus jam dictis annexo, *Jhudæos* solari conatur Prophetæ, prædicendo & urbem *Babel* captam & regnum ejus potentissimum, quod adeo metuebant, destructum iri, proptereaq; *Jhudæos* à dolore & indignatio

gnatione & servitute liberandos, parabolicum hunc de Babylone triumphum contra Regem Babel esse eloqvuturos: *quomodo cessat nunc exactor, & quomodo cecidisti.* &c. c. 14. 3. 4. 12. adeoque ridendo admiraturos esse, Babylonem de tanto potentia fastigio potuisse derurbari, ut non amplius tributum exigere à Jhudæis posset. Quibus observatis, jam simul ratio sequentis ad *objectum*, cui Massa s. onus hoc propositum, quæstionis quodammodo apparet.

§. 5. *Objectum* illud, cui Massa Babel immediate & proximè certoque fine est *propositum*, diximus non esse Babel; Non enim Propheta ad Reges Babel profectus est, neq; ad Babylonios immediate & proximè vaticinium hoc misisse puratur; Licet enim c. 13. 6. & c. 14. 11. 12. 16. 19. Regem Babyloniae regnumq; ejus alloqvatur, exercitus convocet, vexillum efferri jubeat; quomodo & Jeremias alloqvitur Medos Persasque iisque imperat, exercitus convocat, vexillum efferri jubet, vid. Jeremi. c. 50. 14. 15. 16. 26. 27. c. 51. 11. 12. hinc tamen non conficitur, quod ad eundem profectus aut immediate ac proximè vaticiniū ad Babylonios missum fuerit: Sicut enim apud Oratores, ita quoq; ap. Prophetas istæ loqvendi formæ passim occurrunt, quibus à DEO instructi ejusque autoritate conspici, ipsos quoque absentes tanquam præsentibus alloqvuntur, imò & res absentes ac futuras oculis quasi subjiciunt iisque tanquam sibi subjectis imperare non dubitant. Potuissent Prophetæ simpliciùs cladem sic denunciare: *Venient Medi & prorumpent in portas Babylonis, cadet Rex Babylonia &c.* sed multò plus vehementiæ & emphaseos habent hujusmodi hypotyposes & exclamationes & apostrophæ. Relinquitur ergo *objectum* illud, cui onus Babel est immediate ac proximè propositum, esse *Jhuda & Jerusalem*, id quod satis ex contextu colligitur. Ad quæstionem v. circa hoc *objectum*, quæ quæritur, *cur Propheta hoc Babylonis ex-*
cidium,

cidium Jhudeis proposuerit. Respondetur, non gravibus sine causis id factum esse. Ex quibus (1.) hæc est, quam & quaestionis proximè præcedentis ratio insinuabat, scilicet *Jhudeorum consolatio.* Cum eum Jsaïas, uti dictum, Propheta esset peculiariter regno Jhudæ urbique Jruschalem destinatus, certè is Jhudæorum dolores inprimis lenire debuit, quippe qui ad potentiam & crudelitatem Babyloniorum trepidant, ne deficerent animis, nec de foedere, quod cum Abrahamo Deus percusserat, neque de regno Messiaë desperarent. (2.) est *justitia & providentia divinæ in gubernatione mundi contestatio.* Cum enim difficilius nihil hominibus persvadeatur, quam DEI providentiâ hunc gubernari mundum: dum enim variæ contingunt mutationes, alii quidem DEUM ludere in rebus humanis putant, quidam omnia cæco fortunæ impetu vertari censent; pauci v. curâ consilioq; DEI hæc inferiora gubernari credunt: Utilissimum ergo necessariumq; fuit, ut Jsaïas hujusmodi Massa similesque proponeret Prophetias, regnorumq; mutationes prædiceret, ut illas non nisi justo Dei judicio graviq; consilio contingere omnes docerentur, nec animi piorum tantâ rerum vicissitudine turbarentur. (3.) est *Jhudeorum admonitio*, ut scil. in hac Babylonis aliorumq; clade tanquam in speculo, quid meriti essent, prospicientes ita colligerent: Si protanis gentibus, qui in tenebris versantur Deumq; verum non agnoscunt, tam gravis & stupenda annunciatu vindicta, quantum graviores meremur pœnas duriusq; vapulabimus nos, qui Domini legem edocti voluntatem ejus scimus adeoque scientes & volentes pœnas nobis accersimus. Præprimis v. (4.) est *singularis DEI erga populum suum amoris ostensio*, quem sanè sic satis agnoscere debebant Jhudæi videntes, quam sollicitus is de salute ipsorum esset, quantum pereq; injurias ipsismet à Babyloniis illatas ulcisceretur.

§. 6. *usus loci de Massa Babel in Theologia* quidem controversa non adeo apparet; qui verò in morali Theologia dari posset, ejus in Dissertationibus nostris rationem non habemus. Si tamen locum voluerimus in nostrum convertere usum, discemus hinc, Deum quidem olim non siveisse clades immittere, nisi prius arcanum (consilium) revelaverit prophetis, servis suis, populumq; adeo per Prophetas præmonuerit, juxta Amos. 3. 7 hodie v. speciatim illū non curare prædicenda, quæcunq; regnis populisq; sunt eventura; inde tamen non licere nobis providentiam negare s. colligere, ac si eam, quam suscepit, Deus mundi gubernationem resignaverit; quin potius quoties urbium everfiones regnorumq; mutationes & gentium ærumnas nostrasque ipsorum adversitates deprehendimus, ad Deum mox summum & providum Patrem justumq; orbis Rectorem respicientes, non tantum sub ejus flagellis humiliemur & alienis sapere malis discamus, sed & tempora patientes humilesq; expectemus, quæ nos Deo providente rursus solabuntur, juxta Syr. 1. 28. 29.

LOCUS II. ISAÏ. XIII. 2.

De

Monte excelso, super quem vexillum erat elevandum.

Post inscriptionem capituli XIII. & XIV. nempe *Massa Babel*, hætenus visam, mox clades Babylonica hac Prophetiâ delineatur, & quidem (1.) quoad *antecedentia*, quò pertinet exercitus Babylonem expugnaturi *conscriptio*, usq; ad v. 5. (2.) quoad *ipsam cladem*, quæ describitur tum ab *adjunctis*, tum à *causis* à v. 6. usq; ad 18. (3.) quoad *consequentia*, ad quæ spectat *stupendus Babylonis antehac floridissima nunc eversa status proxime futurus*, à v. 19 usq; ad fin. Ad *antecedentia* quòd attinet, in ipso statim capituli initio Propheta ipsummet Deum

um, tanquam summum Imperatorem, introducit loquentem & qv. milites Babylonē expugnaturos conscribentē, his qvi. de verbis incipiendo: על הר נשפה שאו-נס הרימו קול להם
 פתחו נדיביהו i.e. juxta Vulg. *super montem caliginosum elevate vexillum, exaltate vocem, levate manum & ingredientur portas Duces.* Quem locum capituli initialem, cum variis Interpretum sententiis obnoxius deprehendatur, qvin breviter etiam post inscriptionem dilucidemus, intermittere non possumus, ne scilicet in principio statim prætereatur, qv od ventilatione dignum videbatur. Pro sensu v. ejus pervestigando qværitur, (1) & qvidem præcipuè, qvid per *montem* hîc intelligatur, an ipsa *urbs Babel* (cujus *Massa* hic proponitur) an v. alius indefinitè? (2) an *mons* ille per adjectum נשפה dicatur *caliginosus* juxta Vulg. an v. *emissans* &c? Qvibus expeditis de reliqvis facillè constabit, qvid sc. (3.) sibi velit *elevatio signi super montem* &c. qvid deniq; (4.) importent verba loci ultima, qvibus *finis* elevationis signi designatur: פתחו נדיביהו i.e. juxta Vulg. *& ingredientur portas Duces.*

§. 2. Ad qvæst. (1) de *monte*, quid scil. per illum hîc intelligatur, si *Targum Jonathanis* interrogaretur, certè responderet, intelligi urbem: ita enim locum reddit: על כרכא הנה זקינו שליוא ריהבא i.e. *contra urbem, qua sedet* (habitatur) *secura, elevate signum.* Qv od v. per *urbem* is intelligatur *Babylonem*, si non ex descriptione ejus, certè ex interpretatione *Raschi* clarescit, qvi *Jonathani* suffragatur, ita locum exponens: *elevate vexillum, ut congregentur gentes contra Babel, velut montem habitantem in quiete, & libidinibus suis ac flagitiis securè perfruentem.* Eidem sententiæ favent ex Christianis *Sauctius* Comm. in Jsaï. h. l. p. 150. item *Musculus* in Comment. p. 229. aliq; Rationes verò qvibus inducti videntur, ut per *montem* intelligerent urbem *Babel*, sunt seqq. qvia sc. (1.) ean-

dem urbem Babel Jeremias disertè *montem* appellat & quidem *הר משחתו* i. e. *montem perdentem* s. *perditoris* i. e. *qui totam perdit terram*, ceu dein Propheta id exponit, vid. Jerem. 51. 25. ubi eandem hanc cladem Babylonicam pluribus prædicit Jeremias, qui adeò totū hoc 13. Jsaïæ caput si non expressisse, attamen spectasse videtur, uti *Sanctius* censet l. c. (2.) quia *precedens particula על* communiter quidem notat *super*, frequenter tamen etiam *contra* significat, ceu patet ex locis Num. 1. 2. Pl. 2. 2. Jsaï. 2. 12. &c. item ex citato Jeremiæ loco, ubi *על* sæpius cum nomine *Babel* constructa significat *contra Babel*. vid. Jerem. 51. 1. 11. 27. 28. 29. 35. conf. *Glass. Gram.* l. 3. tr. 6. can. 12. n. 9. Unde & h. l. verba *הר על* commodè sic reddi posse videntur: *Contra montem elevate signum*. Nec obstat, quod Babel non in monte sed *in planitie* sita fuerit: Gen. 11. 2. Babel enim appellatur *mons* non propriè vel topicè; sed potius, *metaphoricè* tum respectu summi imperii, cujus intuitu Propheta illam quasi in arcem supra cunctas gentes eminentem in sublimi statuit: tum propter *magnificentiam palatiorum*, *altitudinem turrium & murorum*, *instar montis surgentium*. conf. Jerem. 51. 58. tum propter *pensiles Babylonicæ hortos*, quos antiquitas celebrare & pro miraculo habere non dubitavit. Tanta enim mole ac amplitudine erecti erant isti, ut procul venientibus Babylon non tam urbs, quam *mons* videretur, quod patet tum testimonio *Josephi*, l. 10. Antiq. c. 13. ubi de illis ita judicat: *moles saxæas fornicibus suspendit* (Nebuchadnezer) *MONTIUM speciem* referentes, supernè confitas variis arborum generibus &c. tum *Cartii*, qui l. 5. de *gestis Alexandri M. rebus: super arce*, inquit, *pensiles horti sunt. summam murorum altitudinem (quæ centum cubitorum eminet spacio) æquant, multarumq; arborum umbrâ & proceritate amœni*, — ut procul venientibus *SYLVÆ MONTIBUS suis imminere videantur*. conf. & *Sanctius* h. l.

§. 3. Alii

§. 3. Alii tamen plures, quos *Thomas Gatakerus* in *adversariis Miscell. c. 13. p. 255.* *saniores* vocat, per *montem* hunc intelligunt non *urbem*, tanquam *locum contra* quem signum erat efferendum, sed *montem* quendam eminentem *indefinite*, tanquam *locum signi* efferendi s. *super* quem vexillum erat elevandum. Et hic sensus *Calvino* quoque censetur probabilior, in *Comm. sup. Jsaï. p. 118.* cui & *Batavi* suffragantur hac versione: *heft op een Vaniere / op eenen hooghen Bergh.* Eandem quoque sententiam in animo habuisse *Lutherum*, Germanica ejus versio manifestat, ita habens: *Werffet Panier auff auff hohen Bergen*/pro qua & *B. Varenius* pugnat, in *Comment. h. l. p. 1.* dicendo: *Montem hic magis loco signi efferendi, quam loco contra quem effertur convenire.* Et licet is concedat *Babylonem* potuisse montem vocari excelsum, illam tamen *h. l.* intelligi negat, *p. 7.* Neque nos habemus, cur dissentiamus. Favet enim contextus & commoditas sensus. Si quidem initialibus his verbis apparatus describitur bellicus, atque exercitus *Babylonem* expugnaturus conscribitur. Solebant autem tunc, qui bellum suscipiebant, non tantum buccinarum clangore, sed & signorum erectione milites convocare. Igitur & hic talem signi erectionem in editiori loco juberi, ut eodem longè lateque inspecto magnus fieret militum ex terris procul remotis concursus, non dubitamus. *B. Varenius l. c. p. 5.* aliam quidem addit rationem priori sententiæ de *urbe Babel* opponendam: *mons excelsus*, inquit, *non est ipsa Babel, quia imperativi illi tres in fine* (causam intelligit finalem) *demum habent Babelem: convocantur sc. signo explicato, voce preconum, agitatione manus, ut* (ecce causa finalis) *intrent Babylonem per portas principum.* Cur v. huic rationi non subscribamus, ex infra dicendis ad quaest. 4. s. ad *finalem* illam elevationis signi causam patebit, ubi ostendetur, tres illos imperativos (*elevate vexillum, extollite vocem, agitate manum*), in proximo

fine suo non habere Babelem, cum in finalibus illis secundi versus verbis non introitus per portas Babylonis expugnandæ, sed conventus potius militum ad portas Ducū suorum indigitetur. Ad rationes v. dubitandi quod attinet & quidem ad (1.) respondemus consequentiam hanc negando: ap. Jeremiam c. 51. 25. per montem perdentem, contra quem manum extendit suam Dominus, intelligitur Babel: Ergo & h. l. per montem excelsum, super quem vexillum erat elevandum, ad quod milites congregandi. Contextus enim paulò antè laudatus reclamat. Ad (2.) licet בָּבֶלָה frequenter in ipsaq; parallelâ Jeremiæ Prophetiâ sæpius cum nomine Babel conjuncta significet contra; propria tamen & communior ejus significatio est super, quæ & Radici ejus אֶרְבֵּל i. e. ascendit, magis convenire videtur. Vid. Glass. Gram. l. 3. tr. 6. can. 12. Ab hac ergo citra necessitatem non est recedendum.

§. 4. Dehinc II. quæritur, an mons quæstionis per adjectam vocem נֹשֶׁבֶת dicatur caliginosus juxta Vulgatum; an v. excelsus eminent, vel præruptus, juxta alios? an v. נֹשֶׁבֶת aliud quid h. l. designet? Primum affirmant Sanctius, Forerius, Grotius & alii, qui sanè multum momenti in quæstione de monte Babel adjectæ voci caliginosus tribuere, illamque cum primis, ut Babyloni & Ebræo נֹשֶׁבֶת apprimè convenientem, urgere videntur. Et Sanctius quidem in Comm. super Isai. p. 151. varias caliginis rationes colligit; quanquam prioribus ipse tribus, quæ & Forerii sunt, parum confidit, unde & mox ad alias confugit, & (4.) quidem ad textum fidemque historiæ magis facere putat, si Babel dicatur mons caliginosus, propter temporis articulum sc. noctem, quia captâ & expugnâtâ mole illâ, quæ toti mundo pro miraculo fuit habita, florentissimum illud Chaldæorum imperium est extinctum Dan. 5. 30. 31. cumq; tunc temporis in caligine esse civitas illa, Civesq; poculis vacantes paterentur tenebras, quas incalescentibus me-

mero ebrietas inducit, adeoq; non minor civitati à nocte, quam civium animis à crapula & perturbatione offusa fuerit caligo, meritò ipsam Civitatem à caligine illa *caliginosam* vocari cenlet, quòd idem ab usitato etiam loqvendi modo, quò *sur* à nocte, qua bonis aliorum infidiatur, *nocturnus*, & *obscuri* dicuntur *Virgilio*, qui noctu gradiebantur. l. 6. *Æneid.* *Ibant obscuri sola sub nocte.* Jungit (5.) rationem à proprietate aliqua omnibus nota vel ex *natura loci* petitam, & propter hanc non tam figuratè quàm *proprie* Babylonem familiari nomine caliginosam vocari cenlet. Cum enim *fluvius Euphrates* mediam civitatem influeret, ex eoq; pingves nebulæ crassiq; vapores excitantur (quibus accesserit *fumus* ex tam frequenti urbe exundans) quæ montem illum arte manuq; factum non uno alteroq; die l. etiam mense, sed majore anni parte obsidebant, hinc Babel peregre venientibus caliginosam & nebulosam apparuisse putat. Eodem & *Grotius* tendit dicens, *caliginosam* vocari Babylonem, *quia in palustribus locis sita erat, unde ascendens vapor urbem obscurabat.* Tandem (6.) quoq; rationem addit *Sanctius* ab *hortis pensilibus* jam laudatis, propter quos Babel procul venientibus ut *mons caliginosus* apparuerit, quòd & præced. §. 2. ex *Josepho* & *Curcio* probatum.

§. 5. Verùm ad has rationes *Sanctianas Resp.* (1.) *generatim*, omnes ruinoso planè fundamento niti; neq; n. per montem h. l. Babylon indigitatur, ceu præced. §. 3. est ostensum, neq; vox Ebræa *נשפה* monti adjecta, *caliginosum* sed *excelsum* potius vel *eminentem* vel *præruptum* significat, quomodo & *Lutherus* rectè vertit: *auff hohen Bergen.* Siquidem vox quæstionis, quæ non nisi hoc in loco legitur, non est (uti quidem nonnulli censent) à *נשף*, quòd *crepusculum* notat, quo tempore obscura sunt omnia & caliginosa; sed à *Rad. נשף*, *elevatus est in præcipitium, eminnit.* Unde in participio *Niphal*, ad formam *נשפה* est vox quæstionis *נשפה* i. e. *elevatus, eminnens.*

nens. Facit a. pro significatione *elevandi* (1.) vox שׁפּר in *Piel*, ab eadem Radice, quæ legitur I Job. 33. v. 21. ubi dicitur: וְשׁפּר וְעַצְמוֹתָיו לֹא רָאוּ i. e. *Elevabuntur* (prominebunt) *ossa eius* (quæ antea) *non videbantur*. Favet eidem (2.) radicis ejusdem *nominale derivatum* שׁפּר notans *precipitium s. locum eminentiorem*, adeoq; contemplationibus aptiorem, quod semel quidem in singulari legitur Num. 23. v. 3. juxta Germ. sed. v. 7. juxta Ebr. וַיֵּרֶד שׁפּר i. e. *Abiit* (Bileam in) *clivum* (excelsum.) quænam alii putant nomini שׁפּר l. c. inesse significationem *confractiois s. anxietatis*, q. d. *Abiit* (Bileam) *anxius s. turbatus*; alii v. *precipitantia*: ita Luth. und er gieng hin eilend. Quidam v. cum Ludov. de Dieu vocem שׁפּר reddunt: *in vallem s. planitiem*. Quæ certè versio postrema cum in contrarium planè abeat & rationes Viri, quos in animadv. ejus ad l. c. Num. 23. annotatas legimus, nostræ interpretationi de *excelfo monte*, nimio opere videantur obstare, facere non possumus quin illas huc referamus, & simul pro illustratione præsentis loci retundamus. Dicit a. (1.) Syro שׁפּיר esse *planitiem*, cum & Isai. 40. 4. pro לְמִישׁוֹר h. e. *in rectum planum s. locum*, habeat לְשׁפּירָא (2.) *cum Bileamus à Balaco jam tunc in loco esset excelfo constitutus, rem ipsam postulare putat, ut Bileamus inde in occursum Domini abiturus, dicatur non in clivum s. excelsum, sed vallem abisse*. Nam Balak juxta præced. v. 41. Num. c. 22. duxit Bileamum בְּעַל בְּמֹתָא h. e. *in excelsa Baal* (3.) ait nomen plurale שׁפּירָא (cujus singulare est vox quæstionis שׁפּיר) in locis Isai 41. 13. c. 49. 9. Jerem. 4. 11. & c. *ex mera saltim conjectura communiter veriti per clivos, cum reddendum sit per convalles s. planitiem*. Verùm ut ut argumenta hæc speciolè videantur excogitata; nihil tamen soliditatis habent. Nam ad (1.) resp. distinguendo inter significationem vocis *materialem & accidentalem* in lingua filia, & *formalem* sublimiorem in lingua matre. Licet enim Syro שׁפּיר sit *planities*, cum

cum etiam planities in locis detur montanis s. excelsis (quod norunt, qui montes Helveticos Alpesque transiverunt) ab accidentali tamen s. materiali illa suppositione vocis, & quidem in lingua filia, non valet consequentia exclusivè ad formalem sublimiorem in lingua matre, præsertim cum in iplo quoq; Syriaco τὸ שפיר non talem notet planitiem, quæ repugnat sublimitati, quod vel ex Syriaca versione loci 2. Cor. 12. 7. colligitur, ubi σὺλοψ s. *surca*, quæ *eminens*, vocatur שפיר. Ad (2) resp. negando hanc consequentiam: *Bileamus jam erat in excelsis Baal constitutus: Ergo hinc in occursum Domini abiturus iuit in vallem, non in clivum*: in locis enim montanis non tantum planities datur, uti jam ad obj. i. diximus, sed & gradus sæpe sublimitatis conspiciuntur. Potuit ergo Bileamus ab uno excelsio s. clivo in alium excelsiorem ascendere. Et unde probabit Lud. de Dieu tantam fuisse sublimitatem excelsorum Baalis (in quibus Bileam Duce Balaco tunc erat constitutus) ut inde Bileamo DEum consulturo non sublimiùs procedendi via paterit? Certè cum in prima saltem specula tunc ipse versaretur, eaq; secunda & tertia longè fuerint altiores, ex quibus amplior prospectus castrorum Israëlitis Bileamo dabatur, ceu conferenti Num. 23. v. 3. 14. 27. 28. c. 24. v. 1. 2. 10. patebit, quis negaret, Bileamum ab excelsio Baal Duce Balaco in excelsiora pedem promovisse? Ad (3) de locis, in quibus nomen plurale שפיר reperitur, reddendum per *valles* s. *planitiem*, Respond, peti principium, ceu ex seqq. mox patebit. Relinquitur ergo derivatum שפיר in l. c. Num. 23. pro significatione *ele-vandi* s. *excelsi* in voce שפיר sic satis militare.

S. 6. Favent eidem significationi (3.) *loca*, in quibus nomen derivatum שפיר jam defensum, in dicto jam plurali reperitur & significationem *clivorum* s. *locorum eminentiorum* non ex mera conjectura, ceu Lud. de Dieu ad locum Num. 23. 3. quod paulò ante relatum, garrivit, sed verè vi originis suæ, contextu id volente, habet: vid. Jsa. 41. 18. c. 49. 9. Jerem. 3. v. 2. & 23. c. 4. 11. c. 7. 29. c. 12. 12. c. 14. 6. Ex his enim primus Jsa. c. 41. 18. ita sonat: *נפתח על שפיר נהרות* i. e. juxta Vulg. *aperiam in supremis collibus flumina*. Licet v. omnes hinc versiones in voce שפיר agnoscant significationem *eminentia* seu *collis*: nam LXX. habent ἐπὶ ὄρεων i. e. *super montes*; Versio ap. Vatabl. *in excelsis* i. e. *editoribus locis*; Junius: *in locis eminentibus*, Luth. auf den Höhen/Belg. op de hooghe Plaats. Kimchi במקומות גבהים

i. e. in locis excelsis, sicut Num. 23. 3. ad quem locum is disertè provocat, adeoq; mirè consonat; Ludov. tamen de Dieu in contrarium de novo abit, eandem per planitiem hìc & alibi reddendo. Ita enim l. c. vertit: *aperiam in planitiibus fluvios*, ut sc. mutatis saltim verbis, non sensu, idem priori membro dicatur, quod posteriori: *in medio vallium aperiam fontes*. At verò miraculum exuberantis gratiæ, quæ d. l. promittitur, magis certè exprimitur, si apertura fluviorum, quæ ceteroqvi in locis datur depressioribus, tribuatur locis eminentioribus. Favet (4.) eidem significationi *eminentia* in voce quæstionis, נשפה consonantia textus & commoditas sensus: prædicatur enim h. l. publicatio belli militumq; conscriptio, futura per erectionem vexilli. Signa v. bellijam instantis vel indicendi solent ex arce edita vel monte cello explicari, ut omnibus bellum constet decretum & ad illud turma bellatorum concurrat. Inde h. l. dicitur: *attollite vexillum super montem excelsum*. Suffragatur (5.) autoritas tum Kimchis, qui vocem controversam נשפה reddit per נשא elevatum & גבוה excelsum: tum aliorum Interpretum; conf. Anglic. Annos. & Bootii animadvers. item Belgica versio supra §. 3. laudata: B. Varenii Comment. in Isai h. l. p. 3. Omnes ergo rationes caliginis à Sanctio, Forerio & Grotio adductæ, satis caliginosæ sunt inq; fumum abeunt. Quid enim juvat rationes caliginis magno conatu pro vulgata accongerere, cum Ebraea vox non caliginis sed eminentia potius significatione pluribus jam ostensâ coruscet?

§. 7. *Speciatim* tamen (2.) ad quartam caliginis rationem à temporis articulo nocte petitam, quâ Babylon juxta Sanctium expugnata & florentissima Chaldaeorum Monarchia fuit extincta, Dan. 5. 30. 31. respondemus (1.) tropologiam satis esse duram, quæ urbs à nocturno tempore, quo expugnata fertur, dicenda sit caliginosa. Neque modus loquendi, quem Sanctius adducit, id propugnat, sed potius impugnat: uti enim *fur*, & illi qui noctu agunt & *gradiantur*, nocturnus & *obscuri* dicuntur: ita & *Medi* potius, noctu Babyloniam juxta Sanctium expugnantes, quàm Babylonia tempore noctis expugnata, *obscuri* propter noctem illam & caliginosi essent appellandi (2.) Negamus eadem nocte, quæ juxta Dan. 5. *Belshazzar Rex Chaldaeorum interfectus*, Babyloniam esse à Medis & Persis Duce s. Dario I. Cyro expugnatam & captam, de quo seq. Disp. dicetur. Mons ergo caliginosus in caliginem abit, *eminentis* verò consistit & coruscet.

§ 8. Sed

§. 8. Sed quæritur hic porro circa eandem vocem נשפה quid habendum de illorum sententiâ, qui vocem illam cum *Lud. de Dieu* reddunt *planum*, Syriacam verbi significationem supra §. 5. nobis ad locum Num. 23. 3. objectam respicientes (Vid. Syrum ad Isai. 45. 2. & c. 57. 14.) simulque hanc rationem addentes, quod *planus* omnino locus aptior ad exercitum sit instruendum præliumque committendum, quàm præruptus. Ad quod respond. non planam satis hanc de *plano* monte versionem esse, nec ullâ nos ratione, ut eidem subscribamus, induci. Nim. (1.) quid opus est ad Syrialmum confugere, ubi Ebraïsmus tot in locis voci quæstionis נשפה ejusque Radici שפה & derivato nomini שפה hujusque plurali שפיה significationem loci eminentioris inesse doceet, uti supra §. 5. & 6. ostensum, ubi & objectioni, à Syriaca significatione vocis שפיה petitæ, satisfactum esse putamus (2.) adjectam rationem nauci esse: non enim hoc versu 2. locus designatur, in quo exercitus instruitur præliumque committitur: is verò sequ. demum tertio versu notatur, ubi in plurali dicitur: *est clamor turbe in montibus*; sed locus, unde effertur belli signum, vel in quo publicatur bellum jam decretum: adeoque publicatio belli per signum militare contradistinguitur h. l. apparatus exercitus lustrandi, de quo v. 3.

§. 9. Quibus sic expeditis non difficile erit ad sequ. (3.) quæstionem respondere, qua quæritur, quid sibi velit *elevatio vexillæ super montem*? Nimirum non intelligenda est de *incessione militum*, quæ sublati fieri signis *ad expeditionem militarem* consuevit: neque de *propositione signi ad oppugnandam urbem*: neutri enim expositioni favet contextus: siquidem Propheta hic in initio nondum ad *incessionem militum* sublati omnino signis fieri suetam, neque ad *oppugnationem præliique commissionem* inclamat; sed adhuc circa publicationem belli & conscriptionem s. convocationem militum verlatur, ceu in præced. ostensum: Igitur de illa *belli publicatione* militumque conscriptione isthæc *militaris signi sublatio* intelligenda erit.

§. 10. Neque tandem (4.) his ita explanatis, difficilia sunt explicatu postrema loci hujus verba, quæ *finem* elevationis hujus signi super montem excelsum designant & ita habent: ויבאו פתחי נרבי h. e. juxta Vulgatum: *Ingredientur portas Duces*. Equidem, cum quæritur, an vox נרבי (quæ est à R. נרב *munificum & spontaneum fecit*) h. l. sit *Nominativus*, an v. *Genitivus*, an denique *Vocativus*? quidam *Nominativum* illam esse dicunt cum Vulgato jam

jam jam adducto; alii *Genitivum*, uti ex seqq. *Pagnini*, *Vatabli* & *Lutheri* versionibus apparet: & (ut) *ingrediantur portas Ducum* (principum munificorum sc. *Babylonicorum* h. e. urbis *Babel*) *Esset einste-
hen durch die Thore der Fürsten*; tandemq; LXX. in *Vocativo* vertunt: *ἀνοίξατε οἱ ἀρχαῖρες, aperite o Principes*; verum ex his fonti magis ac-
cedunt, qui in *Genitivo* reddunt, id quod præcedens vox פתחי probat,
quæ non tantum *status est constructi*, adeoque *Genitivum* post se
requirit, sed & *conjunctivo* signatur *accentu*; quo ipso illa arctissime cum
seqv. quæstionis voce constructur h. m. *portas Ducum*; cum aliàs, si
נרכימ esset *Nominativus*, nec *accentui* *conjunctivo* in præced. voce
פתחי nec *constructioni* vocis נרכימ cum פתחי i. e. *portas*, locus
esset. His præsuppositis cum (2.) quæritur, quid sibi velit illa *Ducum
in portas ingressio*? an *infestam* notet *bellantium* in *portas principum
munificorum* s. *urbis Babel*, *elevato belli signo* *futuram*, *irruptionem*?
Resp. *communem* illam *verborum expositionem* nobis non probari,
cum h. l. non de *elevatione signi* *oppugnationis*, sed de *publicatione
belli* *per elevationem signi* & *conscriptioe militum* agatur, uti pau-
lo antè ad quæst. 3. probatum, ideoq; *verbis* *hilce posterioribus* *videri*
non *ingressionem* in *portas urbis expugnandæ*, sed *militum* *potius con-
ventum ad portas* s. *fores Ducum* s. *præfectorum militarium inferio-
rum* *indigitari*. Favet huic *expositioni* (1.) *contextus* jam dictus, in quo
certè *Propheta* *hypotyposin* illorum, quæ in *conscriptioe militum* fieri
vulgo *sueverunt*, *exhibere* *videtur* (2.) *frequens ellipsis particula* ב vel
ה *usus*, quæ & h. l. in voce פתחי pro פתחי h. e. *ad portas*, *conce-
denda*. Conf. Gen. 43. 19. Exod. 33. 8. 9. 10. &c. 3) *Commoditas sensus*:
Super montem excelsum extollice signum &c. ו דבא & (ut) *veniant*
(à R. בוא *venire*, vel *convenient* *milites futuri*) *ad fores ductorum*.

§. II. *Usus loci* *conspicitur* in quæst. de bello, an illud *Chri-
stiano* *se licitum*? Nam *Deus* *hic ipse* *milites excitat* & *convocat*
signumq; belli in *eminentiori loco* *jubet elevari*, ut hoc *signo belli*
dato *milites convenient*, *Babyloniam* *dehinc expugnaturi*. Conf.
seqq. verl 3. & 4. Non verò *sine impietate* *Sociniani* & *Anabaptista* in
hac *controverfia* V. T. *autoritatem* *rejiciunt*. Siquidem *illam* *de bello*
declarationem *Deus* *ad solum* V. T. *nulpiam* *restrinxit* *neq; in* N. T. *re-
tractavit*, nec *bella simpliciter* *prohibuit*, sed *potius* in N. T.
multis *declaravit* *modis*, se *bella* *non*
improbare.

§. 8. Sed quæritur hic porro circa habendum de illorum sententiâ, qui vocem reddunt *planum*, Syriacam verbi significationem cum Num. 23. 3. objectam respicientes (Vid. 57. 14.) simulque hanc rationem addentes, cuius aptior ad exercitum sit instruendum præquam præruptus. Ad quod respond. non monte versionem esse, nec ullâ nos rationem induci. Nim. (1.) quid opus est ad Syriacum ismus tot in locis voci quæstionis עֲשֵׂה ejuvato nomini עֲשֵׂה huiusq; plurali עֲשֵׂה נְיָרֵי nentioris inesse docet, uti supra §. 5. & 6. ostendit. Syriaca significatione vocis עֲשֵׂה petitæ, sat adjectam rationem nunci esse: non enim hoc in quo exercitus instruitur præliumque condeum tertio versu notatur, ubi in plurali *sum montibus*; sed locus, unde effertur: bellitatur bellum jam decretum: adeoque publicitare contradistinguitur h. l. apparatus exercitus.

§. 9. Quibus sic expeditis non quæstionem respondere, qua quæritur, quid *super montem*? Nimirum non intelligenda est sublati fieri signis *ad expeditionem militum propositione signi ad oppugnandam urbem*. Nonioni favet contextus: siquidem Propheta hic *cessionem militum* sublati omnino signis *ignationem præliique commissionem* inclamationem belli & conscriptionem s. convocacionem in præced. ostensum: Igitur de illa *belli conscriptione* isthæc militaris signi sublatio.

§. 10. Neq; tandem (4.) his ita explicatu postrema loci huius verba, quæ *finem* e montem excelsum designant & ita habent h. e. juxta Vulgatum: *Et ingredientur portas dicitur*, an vox עֲרִיבִים (quæ est à R. עֲרִיב *facie*) h. l. sit *Nominativus*, an v. *Genetivus*? quidam *Nominativum* illam e

quid
d. de Dieu
obis ad lo
45. 2 & c.
omnino lo
mittendum,
nc de plano
scribamus,
ubi Ebra
& deri.
a loci emi
bjectioni, à
utamus (2.)
designatur,
verò seqv.
mor turbe
quo publi
de quo v. 3.
l seqv. (3.)
atio vexilla
ilitum, quæ
it: neq; de
m expositi
ndum ad in
ve ad oppu
circa publi
m verlatur,
militumque
rit.
sunt expli
s signi super
ויבאו פתח
, cum quæ
bonaneum
nique Vo.
a Vulgato
jam

